

## Úvodom

V historickom čase, na ktorý sa sústreďujú prítomné učebné texty sa formovali zakladajúce princípy umeleckej tvorby a umeleckého života, ktoré v rozmanitých modifikáciách, avšak v jednom jedinom systémovom (politicko – ideologickom) rámci fungovali vyše štyridsať rokov. Pre tento zakladajúci charakter a pre dĺžku trvania jeho kľúčových charakteristík pokladáme práve toto obdobie za jedno z najdôležitejších v našich moderných dejinách. Ide o čas, ktorý staršie historiografické práce označujú ako čas socialistickej literatúry, resp. čas literatúry obdobia socializmu. Je to dejinný úsek, v ktorom sa na tvorbu, čítanie a hodnotenie literatúry uplatňovali kritériá, ktoré boli predovšetkým kritériami ideologickými a politickými. Literárnohistorický pohľad na tento čas ukáže, ako práve toto uplatňovanie neorganických, pretože mimoliterárnych kritérií, dezintegrovalo (rozbíjalo) organizmus slovenskej literatúry.

Prejavov tejto dezintegrácie bolo niekoľko. Na prvom mieste treba spomenúť dve masívne emigračné vlny; prvá prišla bezprostredne po roku 1948, kedy všetku moc v štáte prevzala Komunistická strana Československa, druhá po roku 1968, kedy sa úsilie o liberalizáciu spoločenského a politického života v krajine skončilo vojenskou intervenciou cudzích armád a následnými politickými perzekúciami. Ďalším prejavom politického riadenia literatúry bolo vynútené alebo dobrovoľné „mlčanie“ časti autorov a napokon, najmä po roku 1970, aj existencia literárneho disentu, akejsi paralelnej literatúry, písanej odporcami komunistického režimu a jestvujúcej „vedľa“ oficiálnej tvorby. Ide teda o čas, ktorý mal svoju vnútornú dynamiku, v ktorom vznikali práce poplatné politickému režimu, jeho ideologickým direktívam a estetickým normám, ale aj práce, ktorých autori vo verejnom publikačnom priestore vzdorovali snahám o sputnanie tvorivej činnosti do neživotných schém či práce, ktoré sa rodili mimo verejného recepčného priestoru a čas na ich oficiálne publikovanie nastal až po politickej zmene v roku 1989. Práve tento historický zlom, pád totalitného režimu a jeho mocenských mechanizmov, ktorými kontroloval a riadil literárny život, bude hranicou, po ktorú sa v dvoch častiach (dieloch) našich učebných textov budeme usilovať sledovať slovenskú literatúru. Roky 1945 a 1989 teda vymedzujú priestor nášho záujmu zvonka. Vnútorné dynamizovanie a rytmizovanie tohto „dlhého času“ bude zodpovedať pohybom, ktoré sú v literárnom živote a v literárnom procese identifikovateľné a na ktoré, ako na udalostné jadro onoho štyridsaťročia, upozorníme.

Učebné texty o slovenskej literatúre po druhej svetovej vojne sú určené študentom študijného programu slovenský jazyk a literatúra v kombinácii predmetov, práca s nimi však môže byť prospešná aj pre tých, ktorí študujú iné filológie a v ich rámcoch aj iné literatúry

a potrebujú pre sledovanie procesov v týchto literatúrach domáce (slovenské) porovnávacie prostredie. Zároveň však treba upozorniť, že tieto učebné texty sledujú **procesy** v literárnom živote a v literárnej tvorbe, ale **nenahrádzajú** a ani **nemôžu nahradiť** samo čítanie textov, ktoré slovenskú povojnovú literatúru vytvárali. Učebné texty ponúkajú literárnohistorické charakteristiky, ktoré treba **nevyhnutne doplniť autentickou recepciou literárnych textov**, o ktorých bude reč. Len vtedy štúdium literatúry dosiahne svoj cieľ a zmysel. Mechanické učenie sa ponúkaných literárnohistorických poznatkov a ich bezduché memorovanie nemožno pokladať za vysokoškolské literárne vzdelanie. Jeho skutočným základom je autentické spoznávanie textov literatúry. Až vtedy sa môže ukázať funkčnosť získaných literárnohistorických vedomostí „o literatúre“ a „o dielach“.

Nebudeme preto ponúkať žiadne podrobné opisy literárnych diel, ani ich slovníkové charakteristiky, ani ich „vzorové čítania“. Sústredíme sa na informácie, ktoré umožnia pochopiť čas, v ktorom jednotlivé práce vznikali, umožnia pochopiť ich štruktúru a dobovú funkciu a otvoria tak cestu k porozumeniu obsahom týchto diel v individuálnej recepcii študentmi – čitateľmi. Ako možný textový doplnok odporúčame okrem priameho čítania diel slovenskej literatúry uvedeného obdobia aj literárnohistoricky koncipované antológie textov *Čítame slovenskú literatúru* I. – III od autorského kolektívu Bílik, R. (zv. II a III), Jenčíková, E., Juráňová, J. Matejov, F., Paštéková, J., Prušková, Z., Zajac, P.